

УДК [336.14: 336.58]:355.018

МОДЕЛІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВНИХ ФОНДІВ ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЧНИХ, ВІЙСЬКОВИХ ТА ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПОТЯСІНЬ

Бровко Л. І.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2577-0741>

Протягом останніх років світова економіка зіткнулася з каскадом «чорних лебедів» - пандемічними, військовими та енергетичними потрясіннями. Ці події виявили критичну вразливість традиційних моделей бюджетного планування, які були орієнтовані переважно на циклічні економічні коливання. Необхідність фінансування національної стійкості вимагає переходу до нової фіскальної парадигми - антишокового бюджетування [1].

Традиційна фіскальна політика фокусувалася на стабілізації (згладжуванні економічних циклів). Концепція фінансування стійкості виходить за ці межі, зосереджуючись на здатності економічної системи швидко абсорбувати потрясіння, адаптуватися та відновлюватися після його настання.

Фінансова стійкість держави базується на трьох принципах:

- попереднє накопичення (створення фіскальних буферів до настання потрясінь);
- гнучкість видатків (можливість швидкого перерозподілу ресурсів без тривалих законодавчих процедур);
- фіскальний простір (наявність достатнього обсягу незадіяних ресурсів для запозичень у критичний момент).

Потрясіння, з якими стикаються сучасні держави, можна класифікувати як:

- випадкові (локальні або галузеві (наприклад, окремий банківський колапс);
- системні (одночасний вплив на більшість секторів (пандемії, глобальна фінансова криза));
- екзогенні (незалежні від економічної політики (війни, кліматичні зміни)).

Саме для протидії системним та екзогенним потрясінням критично важливі спеціалізовані резервні фонди.

Сучасне бюджетне планування має інтегрувати елементи управління ризиками, що виходять за рамки звичайного річного циклу.

Багаторічне бюджетне планування є ключем до створення стійкості, оскільки дозволяє розтягування витрат, а саме планувати фінансування великих, довгострокових проєктів стійкості (наприклад, енергобезпека) поза межами одного фінансового року; прогнозування фіскального простору, тобто оцінювати боргову стійкість не лише сьогодні, а й на горизонті 3–5 років, враховуючи потенційні кризи; а також становлення обмежень на рівень дефіциту та боргу, що звільняє ресурси для резервування.

Бюджетування на основі стрес-тестів як інструмент, запозичений із банківської сфери, дозволяє моделювати наслідки гіпотетичних потрясінь (наприклад, падіння ВВП на 10% через пандемію або втрата 30% податкової бази через війну). Результати стрес-тестів визначають необхідний мінімальний розмір резервних фондів та граничні рівні запозичень у кризовий період.

Концепція «фіскальної подушки» – це загальний обсяг ліквідних активів та невикористаного фіскального простору, доступного для держави. «Фіскальна подушка» складається з резервних фондів, невикористаних асигнувань та депозитів казначейства та потенціалу швидких запозичень на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Резервні фонди є основним матеріальним вираженням політики фінансування стійкості (табл.1). Вони поділяються на стабілізаційні (для макроекономічної стійкості) та цільові (для

конкретних ризиків) [2].

Таблиця 1

Типологія фондів

Тип фонду	Призначення	Джерело фінансування	Приклад
Стабілізаційні/ резервні	Покриття непередбаченого дефіциту, викликаного зниженням доходів (наприклад, від падіння цін на сировину)	Надлишкові доходи від сировини або надходження від приватизації	Норвезький пенсійний фонд
Фонди ліквідності	Швидке покриття критичних, невідкладних видатків (наприклад, на оборону, медицину, відновлення інфраструктури)	Частина бюджетних залишків, спеціальні цільові надходження	Фонд боротьби з COVID-19 в Україні, Фонди відновлення
Суверенні фонди добробуту	Довгострокова акумуляція активів та фінансування майбутніх поколінь	Експортні доходи	Фонд Абу-Дабі

В умовах повномасштабної війни Україна продемонструвала унікальний кейс використання спеціальних фондів для забезпечення стійкості. По-перше, створення цільових інструментів (акумулювання коштів на рахунках для пожертвувань ЗСУ та Фонду відновлення. Це дозволило мобілізувати зовнішнє та внутрішнє небюджетне фінансування). Друге, першочерговість видатків (різке переорієнтування бюджетного фінансування на сектор безпеки та оборони (до 50% видатків) із залученням міжнародної допомоги для фінансування соціальних та гуманітарних потреб) [3].

Поряд з цим можна виділити загрози використання спеціальних фондів для забезпечення стійкості [4]:

- управління великими резервними фондами (особливо у кризовий час) завжди стикається з ризиками неефективного використання та корупції;
- політичний тиск на використання резервних фондів для поточних потреб (як це траплялося під час пандемії в багатьох країнах);
- надмірне використання резервів під час потрясіння може спричинити високу інфляцію та подальшу макроекономічну нестабільність.

Для уникнення негативних наслідків використання спеціальних фондів для забезпечення стійкості повинні бути встановлені жорсткі законодавчі правила щодо того, за яких умов та в яких обсягах резерви можуть бути використані (наприклад, лише після падіння ВВП або зростання безробіття до певного рівня). Бюджетне планування має включати резервування коштів для фінансування ризиків, пов'язаних із зміною клімату (наприклад, «зелені» резервні фонди). Забезпечення незалежного нагляду за управлінням резервними фондами для підвищення їхньої прозорості та ефективності.

Фінансування стійкості є невіддільною частиною сучасної фіскальної безпеки. Перехід до антишокового бюджетування, інтеграція стрес-тестування та створення спеціалізованих резервних фондів є ключовими інструментами, які дозволяють державі ефективно протистояти пандемічним, військовим та енергетичним потрясінням. Досвід останніх років доводить: фінансова стійкість держави залежить не лише від її боргового навантаження, а й від здатності фіскальної системи до швидкої мобілізації та адаптації в умовах непередбачуваності.

Список використаних джерел

1. Карапетян О. М. Формування державних фінансових резервів у ретроспективі економічного розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 11-15.
2. Роменська К., Качула С., Губа М., Дудчик О., Лапа М. Фінансові потоки держави для забезпечення безпеки в міжнародному економічному середовищі. *Financial and Credit Activity*

Problems of Theory and Practice. 2024. Vol. 4(57). P. 317–331.
<https://doi.org/10.55643/fcapter.4.57.2024.4430>

3. Національна стратегія доходів до 2030 року / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 19.11.2025).

4. Овчаренко А.С. Щодо окремих особливостей бюджетної політики у період воєнного стану в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 3. С. 156-160. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.25>

УДК 339.9:330.59

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НЕРІВНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Васильченко О. О.

старший викладач,

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного,
 м. Запоріжжя, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5420-2375>

Глобальна економіка XXI століття функціонує в умовах глибоких трансформаційних процесів, які під впливом технологічних змін призвели до появи численних переваг для країн світу. Перш за все, це розширення та зміцнення торговельних зв'язків, розповсюдження інвестицій, підвищення рівня життя в багатьох країнах. Водночас, одним із найбільш серйозних явищ сучасності є економічна нерівність, як між країнами, так і всередині них. Соціальна та економічна нерівність сьогодні проявляється по різних напрямках: розрив доходів і багатства; нерівний доступ до здійснення трудової діяльності; неоднакові можливості використання соціальних благ, технологій та інституцій. Не дивлячись на зростання світового ВВП та успіхи у зменшенні абсолютної бідності, у багатьох країнах нерівність не лише зберігається, але й значно посилюється. Загострення проблеми нерівності ставить під сумнів інклюзивність глобального розвитку та стабільність суспільств, масштаби політичної поляризації та економічну безпеку.

Наукова література розглядає нерівність у різних аспектах. Відповідно до класичного підходу нерівність вимірюється доходами або багатством [1]. За даними сучасних досліджень, глобальна нерівність доходів залишається значною [2]. При цьому статки концентруються переважно в руках вузького кола осіб [3] (табл. 1).

Як видно з табл. 1, у 2023 році 10% найбагатших людей в світі володіли приблизно 60-85 % всього приватного багатства. При цьому, верхні 1 % володіють приблизно 44-47 % глобального багатства. Половина світового дорослого населення (найбідніші 50 %) володіє лише малою часткою: їхня частка багатства вимірюється лише двома-трьома відсотками [4].

Табл. 1 показує, що частка доходів, які припадають на ТОП 10 % населення, зросла з близько 40 % у 2000 році до 58 % у 2023 році. При цьому частка доходів ТОП 1 % при цьому зросла з приблизно 15 % до 23 %. Це означає, що економічне зростання глобально не призводить до рівномірного зростання добробуту: переваги отримують переважно ті, хто вже був у «верхній частині світової еліти» [5].

Відмічаємо також зростання багатства ТОП 1 % за 2015-2025 роки більше 33,9 трлн. доларів США. Цих коштів, за підрахунками аналітиків, вистачило б більше ніж в 22 рази, щоб подолати глобальну крайню бідність за міжнародною межею (за стандартом 8,30 дол. на день). Бачимо ще один важливий показник – мільйонери контролюють майже половину всього приватного багатства світу [2]. Отже, величезні ресурси зосереджуються в руках небагатьох,